

գիմել փոխառութիւններով, Այդ երկու շրջանի այդքան միմեանց հակառակ լինելը պէտք է մեկնել այն ժամանակով, երբ հիմնարկուեցաւ դպրոցը և այն հանգամանքներով, որոնց մէջ նա զարգացաւ և շարունակեց իւր գոյութիւնը, Առաջին շրջանում, դպրոցը գրաւեց քաղաքացւոց ուշադրութիւնը իրրեքադարիս առաջին կանոնաւոր հայոց դպրոցը, Ծընողները այդ ժամանակ իւրեանց զաւակներին հոգեւոր դպրոց տալով, յոյս ունէին, որ շուտով դպրոցը կայսերահաստատ կանոնադրութեան հիման վերայ դպրանոցի կվերածուի, որով իւրեանց որդիքը զինուորագրութեան արտօնութեան հետ միասին միջոց կունենան և միջնակարգ դպրոցի կրթութիւն ստանալ, Բայց անցաւ ժամանակ, կանոնադրութեան հաստատութիւնը ուշացաւ, հոգեւոր դպրոցը ոչ թէ միայն թեմական դպրանոցի չվերածուեցաւ, այլև չկարողացաւ մինչև անգամ իւր չորս հիմնական դասարանը ևս բանալ, Պահանջը մեծ էր, աւելի սպասելու ժամանակ ևս չկար, ծնողները կորցրին իւրեանց դպրոցի վերայ դրած յոյսերը, վհատեցան և սկսան սառել դպրոցից, որից առաջ և եկաւ դպրոցի անկումն, Հոգաբարձութիւնը տեսնում էր այդ անկումը, բայց առաջն առնել, օգնել չէր կարողանում, որովհետև դպրոցի յետագիմութեան և անկման պատճառները պատահական կամ ժամանակաւոր չէին, այլ հիմնական, Պէտք էր դպրոցի նիւթական միջոցներն աւելացնել, պէտք էր նորան դպրանոցի վերածել և կառավարել այն կանոնադրութեամբ, որի հաստատութիւնը տէրութիւնից դեռ ստացուած չէր, Այն ժամանակ մի նպատակ կլինէր, որին կհզօտէր հասնել դպրոցը, այն ժամանակ ուսման թերի ընթացքը լիակատարութիւն կստանար, միով բանիւ կիսատ գործը կամբողջանար, Ահա այս գրութեան մէջ էր գտնուում հոգեւոր դպրոցը, երբ 81 թ. ստացուեցաւ թեմիս այն ժամանակուայ առաջնորդ Մակար Սրբազանի հրամանը՝ վերջին դասարանի աշակերտներին չարձակել, որովհետև դպրոցը պէտք է կայսերահաստատ կանոնադրութեան հիման վերայ դպրանոցի վերածուէր, Այդ մի պատասխան էր հոգաբարձութեան 79 թ. գրած այն յայտարարութեան, որի մէջ նա մանրամասն նկարագրելով ուսումնարանի այն ժամանակուայ գրութիւնը, մատնացոյց էր անում դպրոցի անկմանը նպաստող հանգամանքների վերայ և գործը նորից ոտքի կանգնեցնելու միջոցներն էր ցոյց տալիս, Առաջնորդի հրամանը մի թարմ հոսանք մտքեց քնած գործի մէջ, դպրոցը սթափուեցաւ, հոգի ստացաւ և ամբողջ գործը, բոլորեքեան սկըսան նոր յոյսերով, նոր եռանդով ու ոգևորութեամբ գործել, Սկսուեցաւ դպրանոցական շրջանը,

Ե. Շ.

ՄԱՆՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԷՐԱՋՄՈՂՈՒՄԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՄՏԺԾՐԸ:

Մօտաւորապէս XIII-րդ դարուց սկսած Եւրոպայում երեւան են գալիս մի շարք մարդիկ, որոնք իրանց կեանքով և գործունէութիւնով բողոքում են միջնադարեան ամբողջ աշխարհահայեցողութեան, գաղափարների և նիստ ու կացի դէմ: Եւ որովհետեւ այս մարդիկը պահանջում էին մարդու բոլոր յատկութիւնների և ընդունակութիւնների հաւասար զարգացումը — նրանք մարդկայնութեան քարոզիչներ — հումանիստներ կոչուեցին, իսկ այդ ուղղութիւնը հումանիզմ: Հումանիստների թիւը քանի գնաց շատացաւ, հումանիզմը իւր ծննդավայրից — Իտալիայից — տարածուեցաւ Գերմանիա, Փրանսիա և այլն: Եւ ուր որ յայտնուում էին հումանիստները հին գաղափարները տապալուում էին և նրանց փոխարէն հաստատուում էին այն նորերը, որոնք զարգանալով մեր այժմեան սեպականութիւնն են դարձել: Այստեղ մենք ծանօթացնում ենք պ. Ա. Բաքեանի թարգմանութեամբ գերմանացի հումանիստ Էրազմուս Ռօտերդամցու մանկավարժական մտքերի հետ: Հին, միջնադարեան մանկավարժական սիստեմների և դպրոցների նկարագիրը տաւոց յետոյ նա յայտնում է իւր մանկավարժական մտքերը: Նրա առում նկարագրից երևում է, որ մեր խալիֆայական դպրոցները շատ նման էին միջնադարեան ուսումնարաններին: Ահա Էրազմուսի մտքերը.

Էրազմուսի կարծիքով սկզբնական ուսուցումը պէտք է սկսել վաղ հասակից: Ուսուցիչը պէտք է փափկութեամբ, քաղցրութեամբ և մանկավարժական շնորքով վարուի մանուկների հետ: Հարկաւոր է երեխային ուսուցանել կամաց — կամաց, ասում է նա, և օրինակելի գրութեանքներ ընտրելով գործադրել այն հասակի համեմատ, որ սիրում է աւելի զուարճութիւն, քան նրբութիւն: Հարկաւոր է օտարտարութեամբ աշխատել, ուսուցումը դարձնել մի տեսակ խաղ և յոգնածութիւն չպատճառել: Ուսուցիչները պէտք է գրաւեն աշակերտների սէրը, այս է ուսուցման յաջողութեան առաջին քայլը: Ուսուցչին սիրելով, աշակերտը կը սիրէ անշուշտ և առարկան: Մանուկների վերայ մեծ ազդեցութիւն ունենալու համար Էրազմուսը առաջարկում է անքափան և զգացմունքի զարգացում. իսկ մարմնաւոր պատիժները վճռապէս մերժում է: Աւելի լաւ է ուղարկել երեխային քրահաց կամ տալ նորան արուեստաւորի մօտ՝ քան թէ ծեծելով ստիպել որ սովորէ: Էրազմուսը իւր գիտութիւններ ուսուցանելու վերաբերմամբ ունեցած կարծիքները կանոնաւոր կերպով փորձեց արտայայտել ուսուցիչների համար. Դասատուութեան և դանակների անտեսով դասագրքի մէջ Էրազմուսի կարծիքով ամէնից առաջ պէտք է սկսել լեզուների ուսուցանել, որովհետեւ լեզուներ հասկանալու շատ ընդունակ են երեխաները: Եւստոյ կարդալ այնպիսի առակներ և վէպիկներ, որոնք օրինակելի ոգով են գրուած. յետոյ արդէն սկսել երաժշտութիւն, թուաբանութիւն և աշխարհագրութիւն: Իսկ կենդանաբանութիւնից և ջուաբանութիւնից պէտք է նկարների օգնութեամբ ծանօթութիւններ հաղորդել:

Դասարանում ուսուցիչը պէտք է կրկնել տայ իւր քացատրութիւնները, ուղղէ այն, ինչ որ աշակերտները չեն հասկացնել կամ լաւ չեն ըմբռնել, իսկ աշակերտները պէտք է անցածի մասին ամփոփ ծրագիրներ կազմեն:

Ընդհանուր ուսումը աշակերտը պէտք է վերջացնէ 17 կամ 18 տարեկան հասակում, երբ արդէն պէտք է ընտրէ որ եւ է մասնագիտութիւն: Էրազմուսը խիստ որոշ մասնագիտութիւններ էր առաջարկում:

նագիտութեան հակառակ է: Նորա կարծիքով բազմակողմանի հաստատ ծանօթութիւնները պէտք է մասնագիտականներից առաջ ուսուցանուին: մանաւանդ այդ անհրաժեշտ է ուսուցիչների համար: Նորա կարծիքով միայն կրթութեան մարդասէր ուսուցիչները կարող են մատաղ սերնդի հասարակութեան այդ ապագային լաւ դաստիարակները, դասնաւ: «Երեխաները, ասում է այս հումանիստը, հոգւոյն Սըրբոյ տաճարն են: Այդ նորաստունը քոյսերի մէջ թագնուած են սենատորներ, բժիշկներ, վանահայրեր, եպիսկոպոսներ, կայսրներ: Մատաղ սերնդի համար ամենամուրը հոգատարութիւն է հարկաւոր, որ սակայն շատ անգամ ամենատգէտ, ատենի եւ կոպիտ ուսուցիչներին է յանձնուում»:

Ըրագմուտը խիստ բողոքում է այն մարդկանց դէմ, որոնք մեծամտութեան են վերաբերուում դէպի ուսուցչի պաշտօնը: Նա ասում է թէ շատերը ամօթ են համարում ամբողջ կենսւոյն անցկացնել միայն քերականութեան վերայ աշխատելով, կարծես թէ նկարչները իրենց ամբողջ կենսւոյն միմիայն նկարչութեամբ չեն պարագլու: Բնութիւնը ընդհանուրի երջանկութեան համար զանազան ընդունակութիւններ է շնորհել անհատներին: չկայ մի արհամարհելի մաս մարմնի ամբողջութեան մէջ: ամէն մի մաս ունի միայն հաւասար գին ամբողջութեան զարդարանքի եւ պահպանութեան համար:

Ըրագմուտն այն կարծիքն ունի, որ ուսուցման եւ կրթութեան բարենորոգութեան մէջ էլ պէտք է կամայ— կամաց գործել շատ երեւոյթներ պէտք է թողնել առանց ուշադրութեան աշխատել շարք թուլացնել, եթէ միայն անհաւերն է իսպառ ողնացնել եւ ի նկատի ունենալով մարդու բնաւորութեան թոյլ կողմերը, քանակ, որքան կարելի է, դիմել եթէ ոչ բացարձակ դեղեկին, գոնէ իրականութեան անքան նախանձելի վիճակին, որքան այդ հնարաւոր է:

Գ Ե ղ ա թ ու լ է ս տ ն Ա մ Ե ր ի կ ա յ ու մ : — Գործնական Խանկի. խօսքը առած է դարձած եւ ամեն անգամ, որ խօսք է լինում ամերիկացիների մասին, անմիջապէս մեր մտքում զարթնում է դուլարի պատկերը, մեր ակամաչին հնչում է ոսկու զնգոցը: Մեզ թուում է, թէ գործնական ամերիկացին բացի առօրեայ կենսքի հոգեց, բացի ստամոքսի խնդրից չէ զբաղուում ոչ մի վերացական, մարդու հոգուն, սրտին գոհացում տուող խնդիրներով: Եւ յիշելի, մեզ շատ տարօրինակ է թուում երբ խօսում ենք ամերիկացու գեղարուեստական ծաշակի, նուրբ զգացմունքների մասին: կարծես քանաստեղծութիւնը ամերիկացու համար գոյութիւն չունենայ: Մինչդեռ իրականութիւնը բոլորովին այդ չէ: Ծմաբիտ է, թէ եւ ամերիկացին շատ գործնական մարդ է, բայց դեռ դա ապացոյց չէ, որ նրա մէջ մեռած է խնդրուած է գեղեցիկ սէրը եթէ մարդու քաղաքիչ մասերն են մարմնի, հոգին, միտքը, սիրտը, ապա ուրեմն հարկաւոր է գոհացում տալ նաեւ զգայն պահանջներին, որպէս զի մարդու կենսքի ներդաշնակութիւնը չխանգարուի: Եթէ մարմնի համար անհրաժեշտ է կերպուրդը, անհրաժեշտ է նաեւ հոգու, սրտի սնուղը: Հետեւաբար ամերիկացին էլ գործնական մարդ լինելով հանդերձ չէ կարող անուշադիր թողնել նաեւ իւր հոգու, սրտի, մտքի պահանջից: Եւ ամերիկացին անուշադրութեան չէ էլ մատնում այդ ամիսը: Դրա ամենալաւ ապացոյցն է նրա գեղեցիկ գրականութեան զարգացումը, նրա երաժշտական եւ նկարչական ուսումնարանները, որոնք ողնով յետ չեն Եւրոպայի նմանօրինակ ուսումնարանների:

Նկարչութեան վերաբերմամբ «Cosmopolitan» հանդիսւում հաղորդուած են մի քանի տեղեկութիւններ, որոնցից

պարզ երեւում է մեր ասածի ճշմարտութիւնը: Նիւ-Իորկում գոյութիւն ունի ոչ միայն Ամերիկայի, այլ եւ ամբողջ աշխարհի ամենահարուստ գեղարուեստի ընկերութիւնը, որ յայտնի է «Art Students league» — արուեստ ուսումնասիրողների միութիւն: ամենով այդ ընկերութիւնը ունի հիմնած մի նկարչական ուսումնարան, որ 1100 աշակերտ ունի: Նոյն քաղաքում արդէն 100 տարի է, որ գոյութիւն ունի գեղարուեստի ազգային ծմաբանը: վերջապէս երեք տարի առաջ միեւնոյն քաղաքում հիմնուեց մի նկարչական ուսումնարան, որ տարեկան հարիւրաւոր աշակերտներ է ընդունում: Ամերիկայում մեծ հռչակ ունի Փիլադելֆիայի Նըկարչութեան ուսումնարանը. այդ ուսումնարանի աշակերտներն արդէն առիթ են ունեցել ցոյց տալու իրենց ստացած նկարչական հմտութիւնը: Փիլադելֆիայում մի ուրիշ ուսումնարան էլ կայ, ուր մօտօքս թոյլ են տուել նաեւ կանանց: Ամերիկայի արեւմտեան շահագնեցող վերջին տարիներս առանձին զարկ տուին նկարչութեան առաջադիմութեանը. այստեղ այժմ արդէն բազմաթիւ նկարչական ուսումնարաններ են բացուած: Այդ ուսումնարանները զետեղուած են փառանք պաշտաներում եւ առատօրէն ունին ամեն տեսակ յարմարութիւններ եւ դասական պիտոյքներ: Միչիգան նահանգի Դետրոյտ քաղաքում կայ գեղարուեստի մուզէյ, որ քաղաքի ամենալաւ շէնքն է: Դա հիմնուած է վեց տարի առաջ եւ մի ուրիշ շինութեան մէջ էր զետեղուած, բայց նրա նիւթերն այնքան շատացան եւ հասարակութիւնը մի այնպիսի համակրութեամբ եւ հետաքրքրութեամբ վերաբերեցող դէպի դա, որ հարկաւոր եղաւ առանձին եւ յատուկ շէնք կառուցանել: Հորս տարի առաջ մուզէյում 40 աշակերտ կար, իսկ այժմ արդէն դրանց թիւը 150-ի է հասնում: Աշողութեամբ դասընթաց աւարտողներն առանձին նպաստ են ստանում իրենց գեղարուեստական կրթութիւնը Եւրոպայի ամենալաւ դպրոցներում կատարելագործելու համար: Յինցինատի գեղարուեստական ծմաբանը 400 աշակերտ ունի. այդ ծմաբանի պրոֆեսսորները իւրաքանչիւր տարի գնում են Եւրոպա, որպէս զի անձամբ կարողանան ստուգել եւ դիտել այնտեղ եղած առաջադիմութիւնը: Այստեղ էլ ամենալաւ աշակերտներն առանձին նպաստ են ստանում Եւրոպա գնալու համար, այդ նպատակով նրանց առաջին տարին տալիս են 5000 Ֆրանկ, երկրորդ տարին 5500 Ֆր., իսկ երրորդ տարին — 4000 Ֆրանկ: Հիկագոյում կայ գեղարուեստական ինստիտուտ, 1870 թուին հիմնուած, որ անցեալ տարի 1000 աշակերտ ունէր: Այդ ուսումնարանն ամենայն կողմից կարող է օրինակելի համարուել — ունի 27 պրոֆեսսոր, որոնք դասախօսում են ամեն առարկայ, որ այսպէս թէ այնպէս կապ ունի նկարչութեան հետ, օրինակ մարմնակազմութիւն, առեւտրական շէնքերը զարդարելու արուեստը եւ այլն: Ուսումնարանի գաւերէ յետն այցելողներին թիւը հազարների է հասնում: Միսնիպալուում որ քաղաքի թէ աշխարհի ամենաաղջակեցիկ քաղաքն է, երկու գեղարուեստական ուսումնարան կայ, որի մէկը բոլորովին ընդօրինակութիւն է, կամ անելի լաւ է ասել, քաղաքացի է Պարիզի ամենալաւ ուսումնարանների: Սէն-Լուիի ուսումնարանն 250 աշակերտ ունի. դա էլ հիշակուած է իւր շէնքով եւ նպատակաբար շինութեամբ: Բուստոնի գեղարուեստի մուզէյում հիմնուած է 17 տարի առաջ եւ այժմ 200 աշակերտ ունի: Այստեղ մանաւանդ նշանաւոր է յունական արուեստի գոթական ծարտարապետութեան եւ վերածնութեան շրջանի պատմութեան ուսումնասիրութիւնը: Բալտիմորում արուեստների ինստիտուտը անգին գրատուն ունի եւ 1000 աշակերտ ու 26 պրոֆեսսոր:

Ոչպէս ընթերցողը նկատում է, այստեղ հաշուած են միայն յայտնի եւ մեծ գեղարուեստական ուսումնարանները, մինչդեռ կան դեռ եւս բազմաթիւ երկրորդական, ոչ

ընդհանուր հոշակ վայելող ուսումնարաններ, որոնք չեն յիշատակուած. բացի այդ ընդհանուր կրթական հաստատութիւնները նոյնպէս գուրկ չեն նաեւ գեղարուեստական առարկաների դաստառութիւնից:

Այս ամենը պարզ ապացոյց է, որ Ամերիկացու հոշակ վայելող գործնական կեանքը բոլորովին արդելք չէ, որ այդ կեանքը զարդարուած լինի նաեւ գեղարուեստի այսինքն մարդու սրտին, հոգուն խօսող արուեստի արդիւնքներով: Եւ այդ կողմից Միացեալ-Նահանգները Եւրոպայից սովորելու շատ քան ունին ի հարկէ: քանի որ Եւրոպան ունի հարուստ անցեալ, մինչդեռ ներկայ գեղարուեստական կրթութեան վերաբերմամբ՝ նախանձելու տեղիք չունին:

Վանական.

Ս Ա Ր Կ. *

ՋՐՈՅՑ ՆԱԴԱՐԻ.

Խորին գիշեր լինելով, ես մի մօմ վանեցի և ձեռով պաշտպանելով լոյսը՝ մտայ հին պարտէզը:

Հինգ տարի և մինչև անգամ աւելի էր, որ ոչ ոք չէր մտել այդտեղ, բացի գուցէ որ և է գողից, պտուղների հասած ժամանակը: Ճեմելիքները անյայտացել են անպէտք բոյսերի տակ. խաղողի որթերը կորել են բարձրացած եղինջների մէջ, փշերը խեղդում են հաղարջներին և ծառից վայր ընկած չոր ձիւղերը ձայնթայթում են իմ օտների տակ... Ես առաջ եմ գնում. խոնաւ գիշեր է, լուսթիւն, ամայութիւն, միայնութիւն, — և ես անտառի աղբաւ խորհրդաւոր ահ ու գողով եմ համակուած:

Ես հասայ մռռանք: Յամառ բանալին ձագռում է ժանգոտած փականքի մէջ. ես դժուարութեամբ քաշում եմ ծանր դուռը, որ կարծես օդահան մեքենայով է փակած, — և ներս եմ մտնում...

Յանկարծակի երեւցած լոյսից, որ ցօլացրեց դաձը, մի ընդհանուր իրարանցում յառաջ եկաւ. լոյսը փարատեց ժողովարանի խաւարը, և մի ամբողջ դարշելի ցեղ, սարսափելի սարդերի մի ամբողջ համր խումբ՝ դուրս, շարժուում և խելագարի նման փախչում են, կարծես մի տատանուող սև արև լինին, և շտապով նետուում են դէպի անկիւնները:

Բոլորը թագնուեցան, բոլորն անյայտացան:—Միայն մէկը այդ հրէշներից, ամենամեծը՝ Թաւամազ, սարսափելի արհամարհել էր փախուստը: «Ես մնացել էր իւր տեղում անշարժ, սեւին տալով սպիտակ պատի վրայ, իւր ութը յաղթանդամ թաթերի վրայ կանգնած:

* L'Araignée, par Nadar.

Մեկասկած նա նայում և սպասում է ինձ, — կարծես կռուի է կանչում...

Մաքիցս աւելի շուտ ձեռք պտտախանեց: Մոմը, ինչպէս մի հորիզոնական ուղղութեամբ բռնած նիզակ՝ բորբոքեց յամառին. նա ձթթում և ոլորում և — վայր է ընկնում...

Եւ մինչ ոսկրների մէջ ուղեղը ստուած նայում եմ սարդի մահուան դէմ մղած վերջին կռուին, ես լսում — այո, ես լսում եմ հաստատաւ իմ ականջով, — իմ սպանածի ոգու ձայնը, որ ինձ ասում է.

« Ես քեզանից ոչինչ չեմ ուզում, քեզ համար ոչինչ չարժեք եմ ծառայում եմ քեզ ձրիարար, ինչպէս քո բոլոր հաւատարիմ դաշնակիցները, և դու ասում ես ինձ, անհանգիստ մարդ:

« Ես ինձ համար դործ էի շինել ազատել քեզ ձանձներից և մեղքներից, որ կուտէին քեզ, եթէ ես չլինէի. ես տալիս եմ քեզ այնքան, որքան կարող եմ. քո ամառուան գիշերների հանգստութիւնը, — և փոքր ինչ առաջ ես կանգնեցրի փաղոյ մերմին, որ գնում էր քո ամենասիրելի երեխային անողորմ ժահով սպանելու...

« Բայց դու ինձ աղեղ ես համարում և իրաւունք ունիս որովհետեւ ինքդ այդքան գեղեցիկ ես, իմ ծառայութեանց փոխարէն դու աներկիւղ սպանում ես ինձ, և իրաւունք ունիս որովհետեւ դու ինձանից ուժեղ ես:

« Սպանիչ, ցած, ապերախտ, — անմիտ: Թարգմ. Զ. Յ:

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ԵԿԵՂԵՅԻ:

Մամուլի արած յառաջագիմութիւնն այսօր լուսաւորուած երկրներում այնքան մեծ է, որ հասարակական ամէն մի հաստատութիւն և ամէն մի գործիչ պէտք է հաշիւ տայ նրան և աչքի առաջ ունենայ, Ինչպէս որ ամէն մի գէնք առհասարակ, այսպէս և մամուլը հնարուած է մարդկանց անձն և իրաւունքը պաշտպանելու համար, սակայն ճիշդ այնպէս, ինչպէս դաշոյնը մարդասպանի և աւազակի ձեռքին պաշտպանողական գէնք չէ, այլ անիրաւութեան և յանցագործութեան օժանդակիչ միջոց, այդպէս էլ այսօր մամուլն ունի իւր ի շարք գործ գնողներ ի դասակարգը: Ինչպէս որ գէնքի շարն գործ գնողները դասակարգեր են բաժանուում, այդպէս էլ մամուլի